

Филатова Айталига Афанасьева
Таатта улууа, Чоркоох с.
“Аленушка” Обону сайыннараар киин
иитээчи

Остуол оонньуутунан обо айдарыгы сайыннары

Оскуолаба кириэн иннинээби саастаах оболору иитэр-уорэтэр олус интэриэбинэй уонна эппиэтинэстээх. Тобо диэтэххэ, кинилэр олох сайдытынан олус тэтимнээхтик сайдан ийэллэр. Билиэн-коуон бабалара мунура суох. Улахан кьи уонна обо алтыбылыларгар хас биирдии обо кьи быытынан сатабылын сайыннаран, дьобурун уугуннаран туруорбут сыалын ситиьи, бэйэтигэр сана дьобуру, айдарыгы арыыы сурун сыалбыт-сорукпут буолар. Норуот ос хобоонугар олобуран «**Кьи биирдээх буолар**» ол эбэтэр хас биирдии обо хатыламат тус кыахтаах, сатабыллаах, дьобурдаах, талааннаах. Обо сурэбэр собулуур дьарыгы булан астына дьарыктанар, ньыматыйар соптоох эйгэтин тэрийсии, обо бэйэтин «**Мин бэйэм**» дэнэрин арыар условиятын олохтообун сурун сорукпут.

Обо тус сатабылыгар, дьобуругар олобуран сайдар, арыллар кыабын арыыы, ситиьи. Оболор иллэн кэмнэ, куннээби дьарыкка онорбут улэлэриттэн, ситиьи элэриттэн кынаттанар айдарыга арыллар. Оболор бэйэлэрин, торошпугтэр оболорун улэлэрин эбэтэр ситиьи элэриттэн

короннор астыныны, дуобуйууну ылаллар, обо-оботтон корон сайдар, холобур буолар. «**Обо оонньоон улаатар**» диэн сахаба бэрт бэргэн этии баар.

Кьи ойо уруктан, ой улэтинэн умсугуйан барарыгар остуол оонньуута улахан суолталаах.

Харах, илии кыра былчыннарын сайыннаран сатаан салайа, тута уорэнии обо кыра саабыгар ордук наадалаах онно обугэбит айбыт остуол оонньуулар суолтата сункэн.

Билигин «Айар» кинигэ кыата анал остуол оонньуурун онорон атыыга табаарара хайбаллаах. «Обугэ оонньуутун туьулгэтэ» Таатта улууун «Кун Тулуктара» хомуйан онорбут комо босуобуйата улэбэ- хамнаска куус буолаллар.

Хаамыска, хабылык, тырынка, дугда, тыксаан, дуобат сахаларга бары оттунэн улахан суолталаах миэстэни ылбыта. Оонньуулар оччотообу обугэлэрбит улэлэрин-хамнастарын, торут дьарыктарын кордорор киэн ис хобоонноох, философиялаах.

Оччотообу кэмнэ кыратыттан улаханьгар тийэ бары тэннэ оонньуулар. Оонньуу аралдытар эрэ оруолу ылбата, кини иитэр-уорэтэр орутэ сункэн. Остуол оонньуулар обугэлэрин дьарыктарын, хабаайыстыбаларын оонньоон билсэллэрэ, кыра кьи ааба-суоттуу, былааннны уорэнэр. Дьулуурдаах, тулуурдаах, сатаан быаарсар буоларга иитэр. Улэбэ баайга-дуолга, сайдар -тэнийэр туьугар дьулуьарга биир кобулуур оонньуунан буолар.

Аныгы уйэбэ кэнчээри оболорбутун куннээби аралдытар талах-мас оонньуу диэн уорэппэккэ, бу бигиги обугэлэрбит олохторун, улэлэрин-хамнастарын, баайдарын кордорор оонньуу диэн ойдуохтээхпит. Хас биирдии остуол оонньуута обо айдарыгы арыар куустээх.

Обугэлэрбит торут дьарыктара арылыччы костор оонньуулар: тыксаан, хабылык, тырынка, «Баайа», «дугда», «жуорчэх» о.д.а. Сайды утумнаахтык бара турар кэмигэр оболорбутугар сахалы остуол оонньууларын киллэрэн Саха омук ураты эйгэлээбин ойdotон бары оттунэн сайыннардахха Саха омук кьи быытынан сутэн симэлийиэ суоба. Оонньуу оботтон дьизэ-кэргэннэ тэнийэрэ улахан ситиьи буолуо этэ

Обону сайыннараар улэ хайысхаларынан буолаллар:

1. Анал дьарык
2. куруьуок улэтэ

3.Торошпут, дьиз-кэргэн комото.

Улэ кодьюустээх, тумуктээх буолуутугар маннык соруктары туруорабын.

-О5ону умсугутуу

-о5о сурэ5эр ба5аны, ко5у ко5утуу.

-о5ону сатаан улэлэтии,салайыы

-алтыыыы

О5о сайдар тиьигэ маннык принциптэргэ оло5улар:

1.О5о соптоохтук сайдар эйгэтин, условиятын тэрийии.(Амарах сыьыан, о5о кыа5ын итэ5эйии,биирдиилээн улэ, уйул5а отгунэн доруобай, эрэллээх буолуутугар)

2.Анал дьайымал улэтэ. (О5о бэйэтэ уонна алтыьан улэлии уорэниитэ.)

3. Мотивация тэрийии (ыарыр5аппакка улэлии уорэнэригэр, улэтэ тахсыылаах, сылайбатын туьугар)

4.О5о бэйэтин кыа5ын,сатабылын тирэх оностуута (бэйэ кыа5ын арыйыы)

5.Дьиз-кэргэн-о5о уунэр, сайдар биьигэ.(торошпут алтыыыыта)

О5о тус ситиьинтэ айдарыга туохха косторуй?

Эт хаан отгунэн айдарыгын сайдыыта

Костю хайысхата
<ul style="list-style-type: none">- Тулууру-Сымса буолуу-имигэс-дьулуурдаах-тарбах былчына сайдыыта
Торут билии
<ul style="list-style-type: none">-ойго онорон коруу-убарастаан толкуйдуур-Бэйэ санаатын этинии-тыла, саната-анааран коруутэ-ахсааны билии-бол5омтолоох буолуу-кыра дьайыылары суоттааьын
Лидерски-коммуникативные
<ul style="list-style-type: none">-Туьааннаах быьаарыныыны ылыы-билэ -коро сатыыр-тус бэйэтэ дьарыгырыыта

-О5о ис санаатыттан ырааска, бэрээдэктэ бэйэтин тустаах кэмнэ хонтуруолланарыгар.

Обугэбит остуол оонньуутун соргутэн, дьиз кэргэннэ тэнитэн,

олох тэтимигэр соп тубэьэр аныгылыы, сонун ойдоох-санаалаах, киэн билиилээх, мэлдьи сананы, сонуну, утуону уонна кэрэни билэргэ-буларга дьулуьар кыьы буолан тахсарыгар олуку буолуо.

Туттуллубут литературалар:

1. Федоров А.С. Саха торут оонньуулар. Народные игры и забавы саха-Дьокуускай: Бичик, 2011-96с.
2. Иванова Г.Н. –Айтыына; Обугэ угэин утумнаан Дьокуускай: Бичик, 2017.-64с.
3. Татаринова Н.П., Павлова Н.С., Попова В.В., Стручкова Е.Н._ Обугэ оонньуутун туьулгэтэ; комо босуобуйа. Дьокуускай: Айар, 2021.-88 с.
4. Гоголева С.В., Лепчикова Л.П., Саввина М.Н. Дидактические игры. Хамсаныылаах оонньуулар, эрчиллиилэр. Якутск: Кн.изд-во, 1991.-136с.